

Mange betegnelser for sykdom

Kjært barn har mange navn, heter det. Er det slik for helseplager også? Om man ser på antall betegnelser som brukes for sykdom, er svaret ja.

På norsk bruker vi sykdom, lidelse, plage, subjektiv sykdom, objektiv sykdom (1), uhelse og vanhelse (2), men også opplevd sykdom, attribuert sykdom, påvisbar sykdom og sykdomsutfordringer (3). I tillegg brukes om lag 200 ulike ord om å føle seg syk, som dårlig, slapp, sjaber, krank, utilpass og låk (4). I språkspalten har det vært ført interessante, til dels opphetede debatter om ordbruken for sykdom (5, 6).

Tre perspektiver

Hvorfor har vi så mange betegnelser for sykdom? Er det fordi sykdom er så viktig for oss, eksempelvis som eksistensiell utfordring? Er det fordi det finnes mange forskjellige formål med merkelappen sykdom? Eller er det fordi det finnes så mange ulike måter å oppleve sykdom på? Vi tror det er mange grunner – også kunnskaps-teoretiske og fagpolitiske. Eksempelvis er termen «sykdom» utbredt i somatikken, mens man i psykiatrien er mer forsiktig med å bruke den og heller bruker lidelse eller tilstand (7). En viktig grunn til det språklige mangfoldet synes å være at vi har ulike perspektiver på sykdom som ikke lar seg forene i samme begrep (8). For eksempel forstås enkelte sykdommer som «juridiske» til forskjell fra «biologiske» (9). I tillegg oppstår det uheldige misforståelser, som når legen sier «jeg finner ingen sykdom» og pasienten opplever det som ikke å bli trodd eller å bli mistenkeliggjort. Uklarhetene i helse- og sykdomsbegrepene er blitt ført tilbake til språket (6), og det å rydde opp i språkbruken er blitt sett på som viktig for å klargjøre grensene for moderne medisin (10). I den forbindelse har det vært foreslått å innføre «den engelske modellen» som skiller mellom «disease», «illness» og «sickness» (10–12). I språkspalten er det blitt oppfordret til å finne gode norske oversettelser av de engelske termene (6) og tabell 1 viser en oversikt over forslagene som har vært fremmet i den norske debatten (1, 3, 5, 6, 10–12).

Foreløpig er det ingen av betegnelsene som har etablert seg i det norske språket, og de engelske er ofte brukt for å rydde opp og klargjøre forholdet mellom sentrale perspektiver på sykdom (det faglige, det personlige og det samfunnsmessige). Samtidig er det blitt påpekt at de engelske termene langt fra er så entydige som faglitteraturen

Tabell 1 Ulike betegnelser som har vært brukt for det faglige, det personlige og det samfunnsmessige perspektivet på sykdom

Disease	Illness	Sickness	Referanse
Objektivt påviselig sykdom	Å føle seg syk	–	(10)
Legens diagnostiske kategori	Pasientens opplevelse	–	(12)
Den patologiske prosessen	Subjektiv sykdomsfølelse	Objektiv sykdomstilstand, Funksjonsnedsettelse	(6)
Den patologiske årsaken	Subjektiv sykdomsfølelse	Den objektive sykdomstilstanden	(11)
Sykdom Spesifisert sykdom	Sykdom Subjektiv sykdomsfølelse	–	(5)
Diagnose	Sykdom	Lidelse	
Påvisbar sykdom	Opplevd sykdom	Attribuert sykdom	(3)
Sykdom	Å være syk	Sykerolle	(1)

gir uttrykk for (13) og som man skulle ønske for å være språklig konsistent (5, 14). I prinsippet kan man selvsagt bruke termene «disease», «illness» og «sickness» på norsk. Likevel vil det være bedre å ha egne norske termer for dette.

Sykdom, sykdomsopplevelse og sykerolle

Hva skal vi så kalle de tre perspektivene på sykdom på norsk? Som vi ser av tabell 1 er det blitt brukt en rekke ord for sykdom slik det blir oppfattet av fagfolk. Vi tror at «sykdom» fortsatt egner seg godt til dette og foreslår å bruke det for det som ofte omtales som «disease» i litteraturen.

Når det gjelder det personlige perspektiv på sykdom (illness), er både «subjektiv sykdom», «opplevd sykdom» (3) og det «å være syk» (1) brukt. «Opplevd sykdom» er treffende, men kan oppfattes som noe som er mindre virkelig og viktig, på samme måte som ved bruk av ordet angivelig (15). «Å være syk» gir den enkeltes opplevelse anerkjennelse (16). Det samme gjør substantivet «sykdomsopplevelse».

For «sickness» har både «sykerolle», «sykmelding» (1), «sykelighet» og «attribuert sykdom» (3) vært foreslått. Poenget er at det er samfunnet som fastsetter personens rolle som syk når vedkommende ikke kan oppfylle samfunnets rimelige forventninger

pga. sin tilstand. «Sosialt tillagt status som syk» vil derfor være formelt korrekt, men det er neppe brukbart i praksis. «Sosialt tillagt sykdom» er enklere og «tillagt sykdom» er mer anvendelig, men langt mindre presist. «Samfunnssyk» og «arbeidssyk» er også alternativer, men vi mener at «sykmeldt» er bedre.

Samlet foreslår vi derfor følgende betegnelser for sykdom i tråd med de tre sentrale perspektivene:

- Profesjonelt: Personen har en «sykdom» og «er klassifisert som syk»
- Personlig: Personen har en «sykdomsopplevelse» og «er syk»
- Sosialt/samfunnsmessig: Personen får en «sykerolle» og er «sykmeldt»

Når er så disse betegnelsene nyttige? De er først og fremst nyttige for å reflektere over ulike aktørers perspektiver og interesser. Men de kan også brukes praktisk. Eksempelvis kan man tydeligere anerkjenne pasientens plager, selv om man ikke kan påvise noe patologisk. Pasienten er *syk*, selv om man ikke kan påvise *sykdom*. Betegnelsene kan også gjøre det lettere å sette grenser: Pasienten kan påvirke sykerollen som samfunnsmedlem eller som pasientaktivist, men kan ikke som enkeltpasient diktere legens faglige vurdering. Legen kan tilsvarende påvirke diagnosekriterier gjennom fagfellesskap,

men ikke i vilkårlig bruk overfor enkeltpasienter (17). Dessuten kan betegnelsene kanskje tydeliggjøre legens mange roller; som sykdomsbehandler, som samfunnets representant i tilskrivelse av sykerolle og som omsorgsperson (for sykdomsopplevelsen). Klagene på norske leger kan tyde på at ikke alle leger er disse rollene like bevisst og at det er rom for forbedringer (18).

Man kan selvsagt hevde at vi ikke trenger å rydde opp i det språklige villniset og at et språklig mangfold er av det gode – eller at det fungerer fint å ha samme ord for flere begreper. Vi er enige i at man ikke skal kneble språkutviklingen eller begrense folks ordbruk. Tilsvarende vil konteksten ofte avgjøre hva vi mener med «sykdom» og gjøre ytterligere presisering overflødig. Poenget vårt er at språkrøkt og språkrydding er berettiget der hvor opprydding er mulig og hvor den kan bedre kommunikasjon mellom profesjon, pasient og samfunn. Særlig når ulike perspektiver og interesser står mot hverandre og språklig uklarhet kan underbygge eller etablere uheldige maktforhold eller det er behov for å sette grenser, der mener vi det er viktig å forsøke å bidra i ryddearbeidet.

Bjørn Hofmann

b.m.hofmann@medisin.uio.no

Simon Wilkinson

Bjørn Hofmann (f. 1964) er dr.philos, sivilingeniør og professor ved Seksjon for helse, teknologi og samfunn, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet og Senter for medisinsk etikk, Universitetet i Oslo.

Simon Wilkinson (f. 1948) er dr.med. og spesialist i barne- og ungdomspsykiatri.

Litteratur

- Hofmann B. Hva er sykdom? Oslo: Gyldendal Akademisk, 2014: 129–42.
- Gjersvik P, Hem E. Hvorfor uhelse? Tidsskr Nor Lægeforen 2014; 134: 741.
- Wilkinson S. Lidelse og lindring: tilknytning og sykdomsspråket. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2008: 16–22.
- Bjørkum A, Bjørkum R, Stavem P. Orda slapp og sjuk har mange synonym og dialektuttrykk. Tidsskr Nor Lægeforen 1993; 113: 3813–8.
- Stavem P, Dodgson M, Russell D. Illness og disease – bruk og oversettelse. Tidsskr Nor Lægeforen 1995; 115: 3547.
- Martin PR. Sykdom, helse og den «engelske modellen». Tidsskr Nor Lægeforen 1995; 115: 2286–7.
- Schramme T. On the autonomy of the concept of disease in psychiatry. Front Psychol 2013; 4: 457.
- Hofmann B. Perspectives on human malady: disease, illness, and sickness. I: Solomon M, Simon J, Kincaid H, red. The Routledge companion to philosophy of medicine. London: Routledge, akseptert for publisering.
- Strømsøe K, Høise A. «Osteoporose» og fysiologisk variasjon. Tidsskr Nor Lægeforen 2006; 126: 483.
- Hjort PF. Bør vi sette grenser for helsetjenesten? Tidsskr Nor Lægeforen 1995; 115: 1529–31.
- Martin P. Sykdom, illness, sickness og disease. Tidsskr Nor Lægeforen 1995; 115: 2296–7.
- Magnussen F. Britisk «kort»-psykiatri. Tidsskr Nor Lægeforen 1995; 115: 459–61.
- Susser M. Disease, illness, sickness; impairment, disability and handicap. Psychol Med 1990; 20: 471–3.
- Stavem P, Russell D, Dodgson M. Sykdom, disease, illness. Tidsskr Nor Lægeforen 1995; 115: 1539.
- Hem E. Det vanskelige ordet angivelig. Tidsskr Nor Lægeforen 2012; 132: 1637.
- Hofmann B. On the triad disease, illness and sickness. J Med Philos 2002; 27: 651–73.
- Hofmann B. Den perfekte sykdom. Utposten 2002, nr. 2: 22–6.
- Årsmeldinger Pasient- og brukerombudet. <https://helsenorge.no/pasient-og-brukerombudet/arsrapporter> (19.3.2016).

Mottatt 7.4.2016, første revisjon innsendt 15.5.2016, godkjent 23.5.2016. Redaktør: Erlend Hem.